

PREKLADY NEUMELECKÝCH TEXTOV S UMELECKÝMI PRVKAMI V KOCKE (RECENZIA)

TRANSLATIONS OF NON-LITERARY TEXTS CONTAINING LITERARY ELEMENTS IN A NUTSHELL (A REVIEW)

Miroslava Melicherčíková

Katedra anglistiky a amerikanistiky FHV UMB v Banskej Bystrici

2.1.32 cudzie jazyky a kultúry, 1. rok štúdia, externá forma štúdia

miroslava.melichercikova@umb.sk

Školiteľ: doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD. (vladimir.bilovesky@umb.sk)

Kľúčové slová

preklad, neumelecký text, umelecké prvky

Key words

translation, non-literary text, literary elements

Monografiu Vladimíra Biloveského s názvom *Zázraky v orechovej škrupinke. Prekladové konkretizácie tvorby S. W. Hawkinga v slovenskom kultúrnom priestore* (2011) môžeme vnímať ako voľné pokračovanie autorovej prvej monografie s názvom *Termín a/alebo metafora? Preklad anglicky písaných neumeleckých textov s umeleckými prvkami* (2005), v ktorej sa pokúsil zmapovať v názve uvedený translatologický jav. Recenzovaná publikácia okrem problematiky prekladu tzv. „pomedzných“ textov v slovenskom kultúrnom priestore predstavuje i sumarizáciu autorovho uvažovania a myslenia o preklade a prekladaní. Autor predmetnú problematiku posudzuje na základe viacročných odborných skúseností a podrobného štúdia. Obidve monografie sú prínosom pre súčasnú slovenskú translatológiu a načrtávajú nové a aktuálne smery uvažovania o preklade nielen v slovenskom kultúrnom priestore.

Z obsahového hľadiska môžeme monografiu rozdeliť na tri hlavné časti: I. *Podnety a východiská*, II. *Stephen W. Hawking* a III. *Stephen W. Hawking v slovenskom kultúrnom priestore*. Jednotlivé časti sú ďalej členené na kapitoly a podkapitoly.

V prvej časti sa autor najprv venuje **translatologickým podnetom doby**, pričom uprednostňuje termín neumelecký text pred termínom odborný text, ktorý podľa neho presnejšie vystihuje dnešnú realitu skúmaných textov a pokrýva väčšiu škálu rôznych textov. Taktiež zdôrazňuje často len minimálny časový odstup medzi vznikom originálu a jeho

slovenským prekladom. Zároveň však upozorňuje na vznik mnohých súčasných teoretických translatologických prác, ktoré nezohľadňujú spomínanú diferenciáciu na texty umelecké a neumelecké. Podľa V. Biloveského by sa ďalší rozvoj myslenia o preklade mal uberať cestou rozvoja teoretického myslenia o preklade neumeleckých textov vzhľadom na ich narastajúcu produkciu. Zároveň si autor kladie niekoľko rečníckych otázok: *Kto by mal prekladať neumelecké texty, teda texty náučné, vedecké, odborné, učebné, popularizujúce, encyklopedické? Aká je úloha redaktora v procese prekladu neumeleckých textov a s tým súvisiaca jazyková spoluzodpovednosť redaktora za kvalitu cieľového textu, teda prekladu? Aký má zmysel odborná revízia textu prekladu? Aká je úloha teoretického myslenia o preklade v procese prekladu neumeleckých textov?* Uvedené otázky sa snaží v texte publikácie bližšie vysvetliť, v prípade potreby modifikovať a priradiť k nim adekvátne odpovede.

Následne prechádza V. Biloveský k **východiskám súčasného uvažovania o preklade neumeleckých textov**, pričom sa snaží predstaviť najrelevantnejšie teórie a názory pre inonárodné a slovenské myslenie o preklade. Po Romanovi Jakobsonovi a jeho chápaní ekvivalencie a vymedzení troch druhov prekladu (intralingválny, interlingválny, intersemiotický) nasleduje Catfordovský posun v preklade (posun na jazykových rovinách, posun na rovine gramatických kategórií) ako výsledok

lingvistického prístupu k prekladu. Pri uvažovaní o ekvivalencii v preklade je nutné uviesť aj prekladovú koncepciu Eugena Nidu, ktorý vymedzuje formálnu ekvivalenciu a dynamickú ekvivalenciu. Slovenskú perspektívu predstavuje Popovičovo vnímanie posunov ako zmien v procese prekladu. Okrem posunov typických pre popularizačné texty (konštitutívny, individuálny, negatívny, tematický) sú stručne charakterizované aj výrazové zmeny v prekladoch popularizujúcich textov (výrazová zhoda prekladu s originálom, štylistická/výrazová zámena/inverzia, štylistická/výrazová strata). Pozornosť je venovaná aj relatívne mladému fenoménu – otázkam prekladových univerzálií. Výskum univerzálií sa realizuje dvojakým spôsobom – experimentálne a pozorovaním. Prvú časť monografie uzatvára stať o slovenskej tvorivej metóde ako konkretizácii dobového myslenia o preklade. V. Biloveský v tejto súvislosti uvádza slovenskú prekladateľskú školu známu aj pod názvom tvorivá metóda. Poukazuje na obdobie a charakteristiky jej vzniku, pripomína jej hlavné zásady. I napriek určitým nedostatkom, dobovo podmieneným princípom a výlučnej orientácii na oblasť umeleckého prekladu vníma autor uvedené zásady ako užitočné a inšpiratívne pre ďalší rozvoj slovenského myslenia o preklade. Domnieva sa, že je potrebné existujúce zásady dopĺňať a doformulovávať na základe súčasného stavu poznania a súčasnej (hoci absentujúcej) kritiky prekladu. V tejto súvislosti uvádza stručný diachrónny vývoj myslenia o preklade na Slovensku od čias formovania slovenskej prekladateľskej školy s hlavnými predstaviteľmi a translátologickými pracoviskami.

Druhá časť publikácie je venovaná osobnosti **Stephena Williama Hawkinga** a jeho dielu. V. Biloveský nám najprv približuje životopisné údaje pozoruhodnej osobnosti novodobej vedy, fenoménu súčasnosti, akým S. W. Hawking bezpochyby je. Vedci – fyzici ho považujú za Einsteinovho následníka. Autor začína zmienkou o dátume vedcovho narodenia (8. január 1942), ktorý sa zhoduje s úmrtím Galilea Galileiho, významného stredovekého fyzika a astronóma, hlavný rozdiel spočíva v odstupe 300 rokov. Ďalej nám približuje jeho detstvo a rodinné pomery. Neskôr upriamuje našu pozornosť na jeho

štúdiá a odborné vedecké záujmy. Taktiež uvádza diagnostikovanie nevyliciteľnej amyotrofickéj laterálnej sklerózy a zhoršujúci sa zdravotný stav, vedúci k ochrnutiu. Akúsi protiváhu k týmto negatívnym okolnostiam predstavuje množstvo významných ocenení (členstvo v prestížnej Kráľovskej vedeckej spoločnosti, Cena Alberta Einsteina, čestný doktorát od viacerých univerzít, rád Commander of the British Empire, členstvo v Národnej akadémii vied USA). I napriek vážnemu zdravotnému hendikepu, celkovému ochrnutiu a odkázanosti na invalidný vozík je profesor Hawking stále aktívnym vedcom a spisovateľom. Najmä vďaka výtvarným moderným informačným technológiám môže svoje vedecké poznatky prezentovať širokej laickej verejnosti.

Po charakteristike osobnosti S. W. Hawkinga nasleduje charakteristika jeho vedeckých záujmov (teoretická kozmológia a kvantová gravitácia) a vybraných publikácií. Práce skúmaného autora sú zamerané buď technicky, alebo ide o vedecko-popularizačné knihy. V centre záujmu V. Biloveského je druhá kategória, prostredníctvom ktorej Hawking laikom približuje najnovšie výskumy súvisiace s existenciou sveta, vesmíru či človeka. Autor recenzovanej monografie sa domnieva, že čitateľský úspech skúmaných publikácií spočíva najmä v štylistickej obratnosti a majstrovstve výkladu – v konzekventnom striedaní kondenzovaných častí textu s menej náročnými výpoveďami a v dopĺňaní fyzikálnych zákonov svojiskými interpretáciami. Pod popularitu sa podpísal aj používaný jazyk, predovšetkým nociónálne slová a termíny, ako aj prostriedky typické pre umelecký štýl (prirovnania, metafory, personifikácie, časté opytovacie i zvolacie vety). Na základe týchto charakteristík uvažuje autor o neumeleckých textoch s umeleckými prvkami, nazýva ich tiež **pomedznými textami**. Stručne popisuje osem vybraných publikácií z danej kategórie a uvádza aj ich sedem slovenských prekladov. Konkrétne ide o tieto tituly: *A Brief History of Time – Stručné dejiny času*; *The Illustrated Brief History of Time – Ilustrovaná stručná história času*; *The Universe in a Nutshell – Vesmír v orechovej škrupinke*; *Black Holes and Baby Universes and Other Essays*; *The Illustrated Theory of Everything – Ilustrovaná teória všetkého*; *A Briefer History*

of Time – Ešte stručnejšia história času; George's Secret Key to the Universe – Gregorove tajné výpravy do vesmíru; George's Cosmic Treasure Hunt – Gregorova vesmírna naháňačka za pokladom.

V porovnaní s dvomi predchádzajúcimi teoretickými časťami má tretia, najrozsiahlejšia časť monografie, analytický charakter. Autor v nej najprv charakterizuje **vlastnosti Hawkingových textov**, ktorých znalosť je nevyhnutným predpokladom pre posudzovanie kvality vybraných slovenských prekladov. Daná charakteristika originálov je nápomocná pri odhaľovaní úskalí prekladu Hawkingových kníh, v ktorých sa „miešajú“ viaceré štýly. Na ilustráciu vybraných vlastností (nociónálne slová, termíny, parentézy, podradňovacie súvetia, prvá osoba plurálu, výklad, opis, prirovnanie, metafora, personifikácia, epitetá, rýmovačky, príbehy z vlastného života, rétorické otázky, humor) uvádza autor ukážky z viacerých originálov a konkrétne riešenia slovenských prekladateľov. Tí sú následne stručne predstavení ako **sprostredkovatelia Hawkinga v slovenčine**. Obsahom ďalšej kapitoly je **analýza slovenských podôb Hawkingových textov**. V. Biloveský tu demonštruje problematické aspekty prekladu zvolených typov textov, zdôrazňuje význam skúsenostného komplexu prekladateľa a hľadá odpovede na otázky formulované v prvej časti publikácie. Inštrumentárium analýzy tvoria Popovičove posuny a výrazové zmeny v preklade a niektoré zásady slovenskej prekladateľskej školy. Samotná analýza pozostáva z dvoch častí. V prvej autor

rozoberá spoločné problémy, ktoré identifikoval vo viacerých prekladoch, v druhej sa venuje špecifickým aspektom jednotlivých prekladov. Prínos realizovanej analýzy vidíme i v jej didaktickom aspekte, t. j. v možnosti aplikácie pri vzdelávaní budúcich prekladateľov. Dosiahnuté zistenia autor sumarizuje v **záveroch analýzy**, kde sa zároveň snaží o komplexné zodpovedanie nastolených otázok.

Monografia Vladimíra Biloveského s názvom *Zázraky v orechovej škrupinke. Prekladové konkretizácie tvorby S. W. Hawkinga v slovenskom kultúrnom priestore* predstavuje obohatenie súčasného slovenského myslenia o preklade, predovšetkým orientáciou na problematiku prekladu neumeleckých textov s umeleckými prvkami, ktorá je v súčasnosti pomerne bohato zastúpená a aktuálna. Recenzovaná publikácia je spracovaná na vysokej úrovni tak po tematickej, ako aj po jazykovej stránke. Je určená nielen translatologickej komunite odborníkov na Slovensku, ale široké uplatnenie si nájde aj medzi študentmi prekladateľstva a tlmočníctva ako učebný materiál v procese prípravy na budúcu profesiu.

Literatúra

BILOVESKÝ, Vladimír. 2011. *Zázraky v orechovej škrupinke. Prekladové konkretizácie tvorby S. W. Hawkinga v slovenskom kultúrnom priestore*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela/Fakulta humanitných vied, 2011. 160 s. ISBN 978-80-557-0249-0